

ความสัมพันธ์แม่-ลูก ในบทกวี “กลิ่นแดนไกล” ของโบทแลร์

พิริยะคิต มานิตย์

ในบรรดาผลงานของโบทแลร์ บทกวีที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดในกลุ่มนักเรียนและผู้สนใจวรรณคดี
ฝรั่งเศสน่าจะได้แก่ “กลิ่นแดนไกล”¹ (Parfum exotique) ซึ่งมีเนื้อความว่า

คำวันไม้ผลัดใบ

หลับตาใกล้กายน้องยา

ออกอุณกรุ่นนาสา

ที่ดอมดมชมไม่วาย

ฝั่งทะเลอันแสนสุข

พลันถูกปลุกให้ดาหมาย

คลี่คล้อยร้อยเรียงราย

พรายด้วยแสงแห่งตะวัน

เกาะน้อยดูอ้อยอิ่ง

ธรรมชาติพริ้งทุกสิ่งสรรพ

แมกไม้แปลกหลายพันธุ์

ผลไม้สตรสโธซา

บุรุษล้วนร่างเปรี๊ยะ

มีแรงเรี่ยวทุกถ้วนหน้า

สตรีไร้มารยา

ดวงเนตรใสแปลกใจชาย

กลิ่นกายเจ้าพาฟี

สู่เขตที่อากาศสบาย

ท่าเรือเสากระโดงราย

ใบใหญ่น้อยช้อยสวยสม

หมู่เรือล้วนเหน้อยอ่อน

เพ็งตะลอนฝาคลิ้นลม

ต้นมะขามสวยนำชม

ยังเขียวซึ่งครึ่งอุรา

อวลกลิ่นในอากาศ

หอมประหลาดเรือนาสา

ประสานในวิญญา

กับเพลงร้องของชาวเรือ²

¹ คำแปลของนพพร
ประชากุล

ไม้แกะสลักเป็น ภาพชุดป่า-หมอบ

เป็นที่ทราบกันว่าสาระของบทกวีนี้อยู่ที่ประเด็นเรื่องความโยงใยระหว่างประสาทสัมผัสต่างๆ เริ่มตั้งแต่การได้กลิ่นนอกผู้หญิงซึ่งนำไปสู่การมองเห็นภาพธรรมชาติ และภาพธรรมชาตินี้ก็จะเป็นที่มาของการรับรู้รส (“ผลไม้สดรสโอชา”) และการได้ยินเสียง (“เพลงร้องของชาวเรือ”) ที่สำคัญเมื่อผัสสะเหล่านี้ต่างผสมเข้าด้วยกัน ผลคือ การ “ประสานในวิญญูณา” หรือการยกระดับขึ้นสู่อุดมคตินั่นเอง

ทว่า ข้อมูลบางประการเกี่ยวกับวัยเด็กของโบทแลร์ อาจทำให้เราตั้งเป็นสมมติฐานได้ว่าบทกวี “กลิ่นแดนไกล” อาจมีความหมายบางอย่างที่มากกว่าประเด็นเรื่องความโยงใยระหว่างประสาทสัมผัส ข้อมูลดังกล่าวคือข้อเท็จจริงที่นพพร ประชากุลเคยเขียนเอาไว้ดังนี้ (เน้นข้อความตามต้นฉบับ)

เมื่อ [โบทแลร์] อายุได้ 6 ขวบ บิดาผู้ซื่อสัตย์ถึงแก่กรรม มารดาซึ่งยังสาวอยู่มากได้แต่งงานใหม่ เหตุการณ์นี้ทำให้เขาเจ็บช้ำและแค้นใจเป็นอันมาก (ดังที่เขาประกาศในภายหลังด้วยความอหังการว่า “ใครที่มีลูกชายอย่างผม ย่อมไม่แต่งงานใหม่”)³

อาจกล่าวได้โดยอิงหลักจิตวิเคราะห์ว่าความ “เจ็บช้ำและแค้นใจเป็นอันมาก” ที่เด็กชายมีต่อแม่ย่อมมีพื้นฐานมาจากความรัก (กระทั่งความ “หวง”) อย่างรุนแรง นอกจากนี้ วลี “ใครที่มีลูกชายอย่างผม ย่อมไม่แต่งงานใหม่” เองก็ชวนให้คิดว่าผู้พูดกำลังสื่อความว่าการ “มีลูกชายอย่างผม” เท่ากับการมีคนรักอยู่แล้ว (จึง “ยอมไม่แต่งงานใหม่”)

และโดยการอิงหลักจิตวิเคราะห์เช่นกัน เมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นแล้ว ผมขอเสนอว่ามีความเป็นไปได้ที่จะตีความบทกวี “กลิ่นแดนไกล” ว่าเป็นบทกวีที่มีความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเด็กชายกับแม่ (ไม่ว่าโบทแลร์จะ “สำนึก” ถึงความหมายนี้หรือไม่ก็ตาม)⁴

ในมุมมองของผู้ชาย หน้าอกของผู้หญิง (“อกอุ่นกรุ่นนาสา”) ย่อมเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายที่มีแรงดึงดูดทางเพศ อย่างไรก็ตาม หน้าอกก็มีความหมายส่วนที่เชื่อมโยงกับ “ความเป็นแม่” ด้วยอย่างไม่ต้องสงสัย นอกจากนี้ ถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับ “น้ำ” ไม่ว่าจะเป็น “ฝั่งทะเลอันแสนสุข”

กำหนดแปลของนพพร ประชากุล ใน วิจารณ์วิจารณ์ วัฒนธรรมฝรั่งเศส, โครงการพิมพ์คบไฟ, 2546, หน้า 96.

ทางแล้ว หน้า 92.

เขียนจึงไม่ขอยืนยันว่าข้อเสนอนี้จะนำไปใช้ได้กับบทกวีอื่นๆ ของโบทแลร์

หรือ “เกาะน้อยดูอ้อยอิง” หรือ “ท่าเรือ [เสากระโดงราย]” หรือ “[เพ็งตะลอนฝ่า]คลิ่นลม” ล้วนเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิเคราะห์ที่สื่อถึง “แม่” ทั้งสิ้น เนื่องจาก “น้ำ” และการเกิดหรือการให้กำเนิดมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กันอยู่ (ขอให้นึกถึงน้ำคร่ำในครรภ์มารดา)

ในบทกวีนี้ สัญลักษณ์ของ “แม่” น่าจะมีอะไรบางอย่างที่โยงใยกับ “ความสุขทางปาก” หรือ “ความสุขจากการกิน” ซึ่งสามารถพบได้ในถ้อยคำเช่น “ผลไม้สดรสโอชา” และ “ต้นมะขามสวยน่าชม” ทั้งนี้ น่าสังเกตว่าในคำว่า “อก” มีการระบุอย่างชัดเจนว่าเป็น “อก” ที่ “อุ่น” อีกทั้งยังมีคำศัพท์อีกชุดหนึ่งซึ่งตอกย้ำความรู้สึกอันอบอุ่น อันได้แก่ “พรายด้วยแสงแห่งตะวัน” และ “สู่เขตที่อากาศสบาย” การที่สัญลักษณ์ของ “แม่” ปรากฏร่วมกับถ้อยคำที่เกี่ยวกับ “ความสุขทางปาก” หรือ “ความสุขจากการกิน” ชวนให้คิดเป็นอย่างยิ่งว่า “อกอุ่นกรุ่นนาสา” อาจสื่อถึงอกของแม่ที่กำลังให้น้ำนมอุ่นๆ แก่ลูกน้อยที่กำลังหลับนอน ซึ่งในแง่นี้ คงไม่ใช่เรื่องบังเอิญที่บทกวีจะขึ้นต้นด้วย “หลับตาใกล้กายน้องยา”⁵

ทว่า “ความสุขทางปาก” ในที่นี้ ไม่น่าจะเป็นเพียงการตอบสนองความหิวเท่านั้น ส่วนหนึ่งเพราะบทกวีได้แฝงสัญลักษณ์ทางเพศไว้อย่างน่าสนใจ ในทางจิตวิเคราะห์ “แมกไม้[แปลกหลายพันธุ์]” หรือต้นไม้ และ “เสากระโดง” (“ท่าเรือเสากระโดงราย”) และ “หมู่เรือ” (“หมู่เรือลั่นเหนือยอ่อน”) เป็นสัญลักษณ์ของอวัยวะเพศชาย ซึ่งเชื่อมโยงกับการปรากฏของ “บุรุษลั่นร่างเบรียว” ในทางเดียวกัน “สตรีไร่มารยา” ก็มีความเกี่ยวข้องกับ “คลิ่น” (“เพ็งตะลอนฝ่าคลิ่นลม”) ทั้งนี้ ผมเห็นด้วยกับนพพร ประชากุลที่ดีความว่า “หมู่เรือ” ที่ฝ่า “คลิ่นลม” นั้นแฝงนัยยะของความสัมพันธ์ทางเพศอย่างแนบเนียน⁶

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ยืนยันว่าความสุขที่ทารกได้จากการดูดนมแม่คือ ความสุขทางเพศ⁷ หากเราเชื่อทฤษฎีนี้ของฟรอยด์ ก็อาจสรุปได้ว่าสัญลักษณ์ “แม่” ผนวกกับ “ความสุขทางปาก” และนัยยะทางเพศที่แฝงมากับบทกวีนี้ได้ปรากฏร่วมกันโดยบังเอิญไม่ ความสัมพันธ์แม่-ลูกซึ่งโยงใยโดยการมอบ/รับความสุขทางปาก เป็นความสัมพันธ์ที่มีนัยยะทางเพศอย่างแฝงเร้น

ถ้าการตีความของผมถูกต้อง เป็นไปได้หรือไม่ว่า แท้จริงแล้ว “กลิ่นแดนไกล” ก็คือกลิ่นน้ำนมจาก “อกอุ่นกรุ่นนาสา” ของแม่ซึ่งกวีผู้ประกาศว่า “ใครที่มีลูกชายอย่างผม ย่อมไม่แต่งงานใหม่” โหยหาอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก ๑

⁵ ในต้นฉบับ วรรคที่กวีเป็นวรรคแรกของบทกวี

⁶ นพพร ประชากุล, 81 หน้า 97.

⁷ Sigmund Freud, *Théorie sexuelle*. Paris: Folio